

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών και Πολιτισμικών Σπουδών

Παυλοπούλου Ασπασία

ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ:

«12Κ3: *Εισαγωγή στην Αρχαία Ιστορία*»

**«Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΔΥΟ ΜΕΓΑΛΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ
ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΟΣΜΟΥ:
ΣΠΑΡΤΗ – ΑΘΗΝΑ»**



Καλαμάτα, 2012

Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΔΥΟ ΜΕΓΑΛΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΟΣΜΟΥ: ΣΠΑΡΤΗ – ΑΘΗΝΑ

Α. Η ΣΠΑΡΤΗ ΚΑΙ Η ΜΕΣΣΗΝΙΑ ΑΠΟ ΤΟΝ 8^ο ΕΩΣ ΤΟΝ 6^ο ΑΙ. Π.Χ.»

Η Σπάρτη

- Η έλευση των Δωριέων.
- 8^{ος}-7^{ος} αι. π.Χ. Η επέκταση της Σπάρτης: α. στη Λακωνία.
β. στη Μεσσηνία.
- Οι πολιτειακές μεταρρυθμίσεις. Λυκούργος. Χείλων.
- Οι βασικές αρχές της πολιτείας των Λακεδαιμονίων. Η Μεγάλη Ρήτρα.
- Ο πληθυσμός της Λακωνίας. Η κοινωνία της Σπάρτης: α. Οι Όμοιοι
β. Οι Περίοικοι.
γ. Οι Είλωτες.
- τέλη 7^{ου} αι. π.Χ. Κοινωνικές μεταρρυθμίσεις και συντηρητική μεταστροφή:
 - α) αποκλεισμός από παραγωγικές ασχολίες.
 - β) τα *συσσίτια*.
 - γ) η *αγωγή*.
- 6^{ος} αι. π.Χ. Δημιουργία δικτύου συμμαχιών στην Πελοπόννησο.
Το «κοινό της Πελοποννήσου»

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

12Κ3: «Εισαγωγή στην Αρχαία Ελληνική Ιστορία».

Διδασκ.: Ασπασία Παυλοπούλου (e-mail: AspasiaPavl@yahoo.gr)

Α. Η ΣΠΑΡΤΗ ΚΑΙ Η ΜΕΣΣΗΝΙΑ ΑΠΟ ΤΟΝ 8^ο ΕΩΣ ΤΟΝ 6^ο ΑΙ. Π.Χ.»

1. Η επέκταση της Σπάρτης

- Κατά τον 10^ο αι. π.Χ. εγκαθίστανται στη Λακωνική δωρικά φύλα.
- Η Σπάρτη δεν κατοικήθηκε πριν από τον 9^ο αι. π.Χ. και στην ουσία ελάχιστα γνωρίζουμε για τη δημιουργία της πόλης. Από τα τέλη του 9^{ου} αι. π.Χ. και κατά τη διάρκεια του 8^{ου} αι. η πόλη οργανώνεται σταδιακά κι επεκτείνει τα όρια και την κυριαρχία της εντός κι εκτός της Λακωνίας.
- Στις αρχές του 8^{ου} αι. π.Χ. η πόλη γεννιέται από το συνοικισμό τεσσάρων δήμων, όπως αναφέρει ο Ηρόδοτος, ή τεσσάρων χωριών, όπως αναφέρει ο Θουκυδίδης της κοιλάδας του Ευρώτα: την Πιτάνη, τη Μεσσόα, την Κυνόσουρα, των Λιμνών. Μέχρι τα μέσα του 8^{ου} αι. κι έπειτα από πολλές συγκρούσεις στην πολιτειακή ένωση που είχε σχηματιστεί θα ενσωματωθούν και οι Αμύκλες.
- Μέχρι το 750 π.Χ. οι Σπαρτιάτες κατακτούν την κοιλάδα του Ευρώτα και υποδουλώνουν τους γηγενείς πληθυσμούς, οι οποίοι θα είναι γνωστοί στο εξής σε όλη την ιστορία της αρχαιότητας με το όνομα «είλωτες».
- Κατά τον Α΄ Μεσσηνιακό Πόλεμο (725-700 π.Χ. περίπου), η Σπάρτη κατακτά τη Μεσσηνία. Ο παλαιότερος πληθυσμός της περιοχής μεταπίπτει επίσης σε κατάσταση δουλείας.
Η απόκτηση της Μεσσηνίας σήμανε μεγάλη εισροή πλούτου στη Σπάρτη, γεγονός που αύξησε τις ανισότητες και οδήγησε σε έξαρση των αναταραχών κατά τα τελευταία έτη του 8^{ου} κι ως τα πρώτα έτη του 7^{ου} αι. π.Χ. Ως αποτέλεσμα αυτών των αναταραχών που ακολούθησαν τον Α΄ Μεσσηνιακό Πόλεμο μερικές κοινωνικές ομάδες περιθωριοποιούνται πολιτικά κι απομακρύνονται από τη χώρα. Πρόκειται για τους Λακεδαιμόνιους εκείνους, οι οποίοι θα ιδρύσουν τη μοναδική αποικία της Σπάρτης, τον Τάραντα στην Κάτω Ιταλία.

Κατά τον 7^ο αι. π.Χ. το Άργος αναδεικνύεται σε ηγετική δύναμη της Πελοποννήσου. Κατά το διάστημα μάλιστα μεταξύ του 680 και του 660 π.Χ. επεκτείνει την επιρροή του σε ολόκληρη τη ΒΑ Πελοπόννησο και το 669 π.Χ. συγκρούεται με τη Σπάρτη. Οι

Αργείοι με βασιλιά τον Φείδωνα νικούν τους Λακεδαιμόνιους στις Υσιές. Λίγο καιρό μετά την ήττα αυτή, πιθανώς κατά το διάστημα 650 έως 625 π.Χ. επαναστατούν εναντίον των Σπαρτιατών και οι Μεσσήνιοι προκαλώντας το Β' Μεσσηνιακό Πόλεμο. Οι Σπαρτιατές καταφέρνουν να κυριαρχήσουν και οι Μεσσήνιοι που είχαν συμμετάσχει στα γεγονότα αναγκάζονται να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους. Εγκαθίστανται στη Ζάγκλη της Σικελίας και τη μετονομάζουν Μεσσήνη – σήμερα γνωστή ως Messina.

Η ιδιότυπη μορφή του σπαρτιατικού πολιτεύματος φαίνεται ότι καθορίζεται από τις ανωτέρω εξελίξεις και πιο συγκεκριμένα από την ιδιαίτερη κατάσταση που διαμορφώθηκε μετά τις διαδοχικές κατακτήσεις των Λακεδαιμονίων και την εξάπλωση της κυριαρχίας τους σε όλο το χώρο της νότιας Πελοποννήσου. **Η ολοένα μεγαλύτερη διεύρυνση του σώματος του υποταγμένου πληθυσμού και η ακραία πληθυσμιακή ανισορροπία μεταξύ κατακτημένων και κατακτητών υπέβαλε τελικά τους δεύτερους σε μία μορφή διαβίωσης που προσομοίαζε με «κατάσταση μακροχρόνιας πολιορκίας».** Η Σπάρτη προσηλώνονταν σταδιακά σε δύο ζητήματα: (α) πως θα αποφευχθεί η *στάσις* του γηγενούς πληθυσμού και (β) πως θα αναπτυχθεί ένα σύστημα ελέγχου τέτοιο, που θα εξασφαλίζει τη μονιμότερη επιβολή κυριαρχίας των Σπαρτιατών σε αυτόν ακριβώς του πληθυσμό.

Ως αντίδραση στα ανωτέρω προβλήματα εισάγονται κάποια στιγμή μεταξύ του 675 και του 625 π.Χ. μεταρρυθμίσεις στη μορφή του πολιτεύματος. Το νέο πολιτειακό πρόγραμμα αποδίδεται από τους αρχαίους συγγραφείς στο Λυκούργο. Σήμερα ωστόσο θεωρούμε ότι δεν είναι δυνατό όλες οι μεταρρυθμίσεις που έλαβαν χώρα εκείνη την εποχή να αποδοθούν σε ένα πρόσωπο. Πιθανότατα το σύστημα της σπαρτιατικής πολιτείας διαμορφώθηκε βαθμιαία και δεν αποτέλεσε δημιούργημα ενός και μόνο νομοθέτη. Ούτε η μυθική προσωπικότητα του Λυκούργου, ούτε ο έφορος Χείλων, που θεωρείται από πολλούς ως βασικός υπεύθυνος για τη μετάπλαση της σπαρτιατικής κοινωνίας κατά τον 6^ο αι. π.Χ., μπορούν να συνδεθούν εξακριβωμένα με κάποια αλλαγή.

2. Οι βασικές αρχές της πολιτείας των Λακεδαιμονίων. Η Μεγάλη Ρήτρα.

Τις βασικές αρχές που συνθέτουν την πολιτεία των Λακεδαιμονίων καθορίζει η «Μεγάλη Ρήτρα», η οποία αποτελεί και το αρχαιότερο πολιτικό κείμενο της ελληνικής ιστορίας (τέλη του 8^{ου}/ αρχές του 7^{ου} αι. π.Χ.). Αυτές είναι οι εξής:

α) Η **διπλή βασιλεία**, η οποία ανήκε κληρονομικά στις οικογένειες των Αγιαδών και των Ευρυπωντιδών. Είναι εντυπωσιακό το γεγονός, ότι παρά το γεγονός πως η σπαρτιατική πολιτεία υιοθέτησε όλους εκείνους τους πολιτικούς θεσμούς, που μας είναι γνωστοί από τις περισσότερες ελληνικές πόλεις της κλασικής περιόδου, όπως τη συνέλευση του δήμου, το συμβούλιο των γερόντων και τους εκλεγμένους άρχοντες, ωστόσο είναι η μόνη πόλη-κράτος, η οποία διατήρησε το θεσμό της κληρονομικής βασιλείας μέχρι και τις αρχές του 2^{ου} αι. π.Χ., και μάλιστα το θεσμό μίας διπλής βασιλείας που κατένειμε στα δύο τη μοναρχική εξουσία.

β) Η **Γερουσία**, η οποία ήταν ένα από τα σημαντικότερα πολιτειακά όργανα του σπαρτιατικού πολιτεύματος, αποτελούνταν από 28 μέλη στα οποία προσθέτονταν και οι δύο βασιλείς. Η γερουσία είχε πολιτική, νομοθετική και δικαστική εξουσία. Τα μέλη της ήταν πιθανώς οι αρχηγοί των επιφανέστερων σπαρτιατικών γενών· ήταν ισόβια και δε λογοδοτούσαν σε κανέναν για τις αποφάσεις τους, γι' αυτό το λόγο ο Αριστοτέλης τα ονομάζει «άνευθυνα».

γ) Η **Απέλλα** (κατά τον Πλούταρχο) ή *Εκκλησία* (κατά τον Θουκυδίδη και τον Ξενοφώντα) ήταν η συνέλευση των μάχιμων ανδρών. Συμμετείχαν δηλαδή σε αυτήν όλοι οι Σπαρτιάτες πολίτες (οι «*όμοιοι*») ηλικίας άνω των 30 ετών. Οι εξουσίες της φαίνεται ότι ήταν περιορισμένες. Σε περίπτωση μάλιστα διαφωνίας με τις αποφάσεις της οι βασιλείς με τη Γερουσία είχαν το δικαίωμα να διαλύσουν τη συνέλευση.

Η Μεγάλη Ρήτρα δε μνημονεύει τους **Εφόρους**. Αυτοί ήταν αρχικά φορείς ιερατικού λειτουργήματος (ουρανοσκόποι) και μόνο αργότερα, με τον προοδευτικό εκδημοκρατισμό της σπαρτιατικής πολιτείας, μετατράπηκαν σε «πολιτική αρχή», η οποία μπορούσε να ασκεί έλεγχο στους βασιλείς για τη δράση τους. Σαν εκπρόσωποι του «δάμου» περιορίζουν (ιδίως από τον 6^ο αι. π.Χ.) τις βασιλικές εξουσίες, μέχρι που απομένει τελικά στους βασιλείς ως μοναδική δικαιοδοσία η ηγεσία του στρατού.

Η Μεγάλη Ρήτρα απηχεί τον περιορισμό της βασιλικής δύναμης προς όφελος του δήμου και αντιπροσωπεύει το τέλος μίας περιόδου εσωτερικών διενέξεων, κατά την οποία η σπαρτιατική βασιλεία έχασε την κυρίαρχη θέση της. Η ιδιαίτερη σημασία της βρίσκεται στο γεγονός ότι παραχωρεί το δικαίωμα οριστικών αποφάσεων στο δήμο, δηλαδή στο σύνολο των μάχιμων Σπαρτιατών.

3. Ο πληθυσμός της Λακωνίας. Η κοινωνία της Σπάρτης

α) **Σπαρτιάτες πολίτες (οί *όμοιοι*):** Με τον όρο δηλώνεται ο σπαρτιατικός δήμος και προσδιορίζονται οι πολίτες με πλήρη πολιτικά δικαιώματα, όσοι δηλαδή είχαν το δικαίωμα να εκλέγουν και να εκλέγονται στις αρχές της πόλης.

β) **Περίοικοι:** Η δεύτερη κατηγορία κατοίκων της Σπάρτης. Ο όρος «περίοικος» δεν δηλώνει τον υποτελή αλλά αυτόν που ζει στην περιφέρεια. Κατοικούσαν, κατανεμημένοι σε 100 περίπου πόλεις, στις ορεινές, παραμεθόριες περιοχές της Λακωνίας και στα νότια και βόρεια εδάφη της Μεσσηνίας, όπου διατηρούσαν αυτόνομες κοινότητες με δική τους τοπική οικονομία και δικό τους τοπικό δίκαιο. Ήταν Δωριείς, μέλη του κράτους των Λακεδαιμονίων. Δεν εκδήλωσαν ποτέ εχθρικές διαθέσεις προς τους «ομοίους» αλλά συνυπήρχαν αρμονικά μαζί τους. Τα τάγματά τους συνέθεταν το μεγαλύτερο μέρος του σπαρτιατικού στρατού. Είχαν όμως περιορισμένα πολιτικά δικαιώματα και δεν μετείχαν όμως στην Απέλλα.

γ) **Είλωτες**: προ-δωρικοί κάτοικοι της Λακωνίας και της Μεσσηνίας που περιέπεσαν με την έλευση και την επέκταση των Δωριέων σε καθεστώς δουλείας. Ήταν άρρηκτα δεμένοι με τη γη, υποχρεωμένοι να καλλιεργούν τα κτήματα των Σπαρτιατών και να παρέχουν στους τελευταίους τη σοδειά τους. Όσα πλήρωναν – στη Μεσσηνία η εισφορά έφτανε το ήμισυ της παραγωγής – επέτρεπαν στους Σπαρτιάτες να ζουν μακριά από τα κτήματά τους, συγκεντρωμένοι στην πόλη, όπου επικρατούσαν συνθήκες μόνιμου στρατοπέδου. Σκοπός του μιλιταριστικού τρόπου ζωής των τελευταίων θεωρείται από τους μελετητές ότι ήταν η διατήρηση και αύξηση της στρατιωτικής τους ισχύος, έτσι ώστε να είναι προστατευμένοι από μία πιθανή εξέγερση των υποτελών πληθυσμών. Από την άποψη αυτή το καθεστώς της ειλωτείας θεωρείται ο σημαντικότερος ίσως παράγοντας που επηρέασε την ιστορία της Σπάρτης και συνέβαλε στη διαμόρφωση της πολιτειακής και κοινωνικής της συγκρότησης. Ωστόσο οι είλωτες αποτελούν, όσο κι αν αυτό φαίνεται παράδοξο, αναπόσπαστο μέρος της σπαρτιατικής πολιτείας, στο οποίο η τελευταία οφείλει σε μεγάλο βαθμό την ακμή, τη δύναμη, ακόμη και την ίδια την ύπαρξή της, καθώς οι είλωτες όχι μόνο αποτελούν το κατεξοχήν παραγωγικό δυναμικό της Σπάρτης αλλά κατά διαστήματα στρατολογούνται κι αποδεικνύονται πιστοί συστρατιώτες των Λακεδαιμονίων σε κρίσιμες ιστορικές περιστάσεις. Στην περίπτωση που ένας είλωτας απελευθερώνεται, γίνεται «νεοδαμώδης», δηλαδή «νέος πολίτης».

